

УДК 930(477):94:323.28(477.8)

DOI: 10.24919/2312-2595.4/46.215330

Наталія ШАЛАШНА

кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри філософії, історії та соціально-гуманітарних дисциплін, Донбаський державний педагогічний університет, вул. Генерала Батюка, 19, м. Слов'янськ, Україна, індекс 84116 (n.shalashna@gmail.com)

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-9110-2680>

ResearcherID: <http://www.researcherid.com/rid/E-1715-2018>

Бібліографічний опис статті: Шалашна, Н. (2020). Історична пам'ять мешканців Сходу України про радянські репресії у західних областях: сучасний стан історіографії проблеми. *Проблеми гуманітарних наук: збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія Історія*, 4/46, 229–244. doi: <https://doi.org/10.24919/2312-2595.4/46.215330>.

ІСТОРИЧНА ПАМ'ЯТЬ МЕШКАНЦІВ СХОДУ УКРАЇНИ ПРО РАДЯНСЬКІ РЕПРЕСІЇ У ЗАХІДНИХ ОБЛАСТЯХ: СУЧАСНИЙ СТАН ІСТОРІОГРАФІЇ ПРОБЛЕМИ

*Анотація. Метою статті є якомога повніше визначити коло наукових праць вітчизняних дослідників, які розглядали ті чи ті аспекти історичної пам'яті мешканців Донеччини про радянські репресії у західних областях України. **Методологічними підходами**, застосованими у статті, визначено методи історіографічного аналізу, синтезу, типологізації наукових напрямів, порівняльного аналізу. **Наукова новизна** отриманих результатів визначається тим, що вперше здійснено аналіз історіографії проблеми історичної пам'яті мешканців Донеччини про радянські репресії у західних областях з врахуванням евристичних рівнів вказаної наукової проблематики. У **висновку** статті підсумовується стан джерельної бази та історіографії означеної проблеми, що дає можливість успішно продовжувати дослідже-*

© Наталія Шалашна, 2020

ння у вказаному напрямі. Зокрема, виявлено джерельну базу проблеми, яка складається із опублікованих і неопублікованих спогадів учасників та очевидців подій. Встановлено коло найбільш інформативних краєзнавчих робіт, автори яких звертались до історичної долі жертв радянських репресій, у тому числі вимушених переселенців із Західної України на Донбас. Виявлено і проаналізовано комплекс наукових досліджень, у яких піднімається проблематика західноукраїнського населення на Донеччині, а також досліджено основний зміст та отримані результати тих праць, у яких висвітлюється сучасний стан історичної пам'яті мешканців Донеччини. Новизна роботи визначається також проведеним аналізом різноманітних заходів щодо вшанування подій, впровадження історичної інформації про ці події до освітнього процесу, у місцеву топоніміку тощо. Аналізований суспільний феномен розглядається у контексті особливостей історичної пам'яті мешканців Сходу України взагалі та про конкретні події зокрема. Акцент робиться на практичному значенні проблеми, оскільки історична пам'ять є одним із вагомих чинників формування національної ідентичності та стратегій суспільної поведінки.

Ключові слова: радянські репресії; західноукраїнські землі; Донеччина; історична пам'ять.

Nataliia SHALASHNA

PhD (History), Associate Professor, Department of Philosophy, History and Socio-Humanitarian Disciplines, Donbass State Pedagogical University, 19 General Batyuk Str., Slavyansk, Ukraine, postal code 84116 (n.shalashna@gmail.com)

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-9110-2680>

ResearcherID: <http://www.researcherid.com/rid/E-1715-2018>

To cite this article: Shalashna, N. (2020). Istorychna pamiat meshkantsiv Skhodu Ukrainy pro radianski represii u zakhidnykh oblastiakh: suchasnyi stan istoriohrafii problemy [Historical memory of Eastern Ukraine residents about Soviet repression in the western regions: current state of historiography of the problem]. *Problemy humanitarnykh nauk: zbirnyk naukovykh prats Drohobyskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Ivana Franka. Seriya Istoriia – Problems of Humanities. History Series: a collection of scientific articles of the Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University*, 4/46, 229–244. doi: <https://doi.org/10.24919/2312-2595.4/46.215330> [in Ukrainian].

HISTORICAL MEMORY OF EASTERN UKRAINE RESIDENTS ABOUT SOVIET REPRESSION IN THE WESTERN REGIONS: CURRENT STATE OF HISTORIOGRAPHY OF THE PROBLEM

Summary. The purpose of the research is to determine the range of scientific works of domestic researchers in the most complete way which examines certain aspects of the historical memory of the inhabitants in Donetsk region about the Soviet repressions in the western regions of Ukraine. The research methodology, used in the article, determines the methods of historiographical analysis, synthesis, typology of scientific areas and comparative analysis.

The scientific novelty of the obtained results is determined by the fact that for the first time the analysis of the historiography of the problem of Donetsk residents historical memory about the Soviet repressions in the western regions was carried out taking into account the heuristic levels of this scientific problem. Conclusions. The source base of the problem was identified, which consists of published and unpublished memoirs of participants and eyewitnesses. A range of the most informative works of local lore was established, the authors of which addressed the historical fate of the victims of Soviet repressions, including internally displaced people from the Western Ukraine to Donbass. The author reveals and analyzes a complex of scientific researches in which the problems of the western Ukrainian population in Donetsk region are raised and also investigates the basic maintenance and results of those works in which the modern condition of historical memory of inhabitants of Donetsk region is covered. The novelty of the work is also determined by the analysis of various measures to commemorate the events, the introduction of historical information about these events in the educational process, local toponyms etc. This social phenomenon is examined in the context of the peculiarities of the historical memory of the inhabitants of Eastern Ukraine in general and about specific events in particular. The emphasis is on the practical significance of the problem, as historical memory is one of the important factors in the formation of national identity and strategies of social behavior. The conclusion of the article summarizes the state of the source base and historiography of this problem, which makes it possible to successfully continue research in this direction.

Key words: Soviet repressions; Western Ukrainian lands; Donetsk region; historical memory.

Постановка проблеми. Проблема історичної пам'яті про радянські репресії у західних областях України сьогодні продовжує залишатися актуальною не лише з огляду на ту кількість людей, які постраждали внаслідок цих репресій, але й з точки зору свого значення для формування змісту історичної пам'яті сучасного українського суспільства. Серед численних аспектів, що вимагають уваги в процесі дослідження вказаної проблематики, окреме місце посідає вивчення особливостей історичної пам'яті мешканців Донеччини про масові репресії радянського уряду на землях Західної України. Цей пласт історичної пам'яті причиною свого виникнення має переселення мешканців західних областей, що постраждали внаслідок репресій або рятувались від них, на Донеччину. Тільки між квітнем і вереснем 1945 р. на Донбас було переселено близько 4,3 тис. українських родин з районів, що, згідно з тогочасними міждержавними угодами, відійшли до Польщі, а упродовж 1949–1952 рр. до колгоспів і радгоспів Ворошиловградської області прибуло 1013 сімей, Сталінської – 7 743 сім'ї із Західної України (Кульчицький & Якубова, 2015, с. 645–646). Саме ці люди, їх нові сусіди, згодом – їхні діти та онуки стали носіями історичної пам'яті про репресії радянського уряду на західних українських землях.

На теренах Донеччини ця історична пам'ять набула особливої регіональної специфіки, стала одним із вагомих чинників формування національної ідентичності та стратегій суспільної поведінки. На сьогодні ця складова історичної пам'яті українців недостатньо досліджена, чим зумовлюється актуальність пропонованої статті. Зокрема, серед перших завдань наукового осягнення означеної проблеми варто здійснити аналіз сучасного стану історіографії.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика історичної пам'яті мешканців Східної України на сьогодні має достатній стан наукової розробленості, зокрема, наявні ґрунтовні дослідження з цього предмета Я. Верменич (2018), С. Кульчицького та Л. Якубової (2015), О. Любовець (2013). Так само докладно вивченою в основних аспектах є історія радянських репресій на західних землях України, у тому числі й примусове переселення на Донбас – ця проблематика піднімається в працях М. Алфьорова (2004, 2008), Т. Максимчук (2005), В. Рудзевича (2006),

Ю. Сороки (2007). Наявні також дослідження Ю. Ніколайця (2012), Т. Пронь (2012), в яких вивчається історична пам'ять про примусові депортації. Історіографія примусового переселення мешканців Західної України на Донбас обсервувалася такими авторами, як Д. Байкеніч (2012), О. Довбня (2018). Проте стан історіографії проблеми історичної пам'яті мешканців Сходу України про репресії радянського уряду 1939–1953 рр., здійснені на західноукраїнських землях, на сьогодні вивчений недостатньо.

Мета статті – якомога повніше визначити коло наукових праць вітчизняних дослідників, які розглядали ті чи ті аспекти історичної пам'яті мешканців Сходу України про радянські репресії у західних областях України. Методологічними підходами, застосованими у статті, обрано методи історіографічного аналізу, синтезу, типологізації наукових напрямів, порівняльного аналізу.

Виклад основного матеріалу. Говорячи про історичну пам'ять мешканців Донеччини про радянські репресії у західних областях, слід насамперед вирізняти декілька рівнів вказаної наукової проблематики. На рівні безпосередньої пам'яті її носіями є учасники подій, а також ті, хто мав з ними родинні, побутові зв'язки і виступають першими реципієнтами спогадів очевидців, причетні до родинної пам'яті про ці події тощо. Мова йде про населення Західної України, яке в результаті примусових переселень, що були частиною репресивної політики сталінського уряду, опинилися на Донеччині. Кількість цих носіїв безпосередньої пам'яті є і сьогодні досить значною, оскільки, окрім самих вимушених переселенців та членів їхніх родин, свідками і учасниками подій певною мірою були керівництво та працівники підприємств, на які розподілялись працівники із західних областей, представники місцевої адміністрації, змушені займатись їх розміщенням, а також, головним чином, їхні нові сусіди.

Свідчення носіїв безпосередньої пам'яті на сьогодні зусиллями краєзнавців Донеччини певною мірою зафіксовані, введені до наукового обігу та використовуються у дослідженнях різного рівня. Офіційні документи, що стосуються процесу переселення мешканців Західної України на Донеччину (1944–1947), зберігаються в Державному архіві Донецької області та в Державному архіві Луганської області. Серед документів, що відображають

вказані події, міститься чимало джерельного матеріалу до встановлення стану історичної пам'яті про репресії радянського уряду безпосередніх учасників подій, зокрема скарги на погані умови розміщення, звіти місцевої адміністрації про пропагандистську роботу серед переселенців з метою формування у них правильного з точки зору уряду ставлення до здійснених щодо них акцій примусового переселення (Максимчук, 2005; Рудзевич, 2006). Важливий джерельний матеріал для вивчення проблеми надає збірка документів «Депортації: Західні землі України», третій том якої повністю присвячений спогадам жертв репресій та, зокрема, містить спогади тих, кого переселяли на Донеччину (Сливка, 2002).

Важливий комплекс історичних джерел для вивчення стану історичної пам'яті на Донеччині про радянські репресії становлять матеріали етнографічних експедицій. Зокрема, у зібраних А. Макаровою (2006) та Т. Віхровою (2010) матеріалах міститься значна кількість спогадів очевидців та учасників подій переселення лемків з Польщі на Луганщину, їхніх нащадків, сусідів та родичів. Стан збереження та зміст історичної пам'яті не є предметом етнографічних досліджень, але зі змісту відповідей респондентів його успішно можна реконструювати.

Активізація краєзнавчої роботи в останні роки серед інших позитивних результатів має також і більш часті звернення до історичної долі жертв радянських репресій, у тому числі й вимушених переселенців із Західної України на Донбас. Як приклад можна навести учнівську роботу Анни Колле, виконану в рамках XII міжнародного конкурсу з українознавства і присвячену спогадам осіб, переселених в с. Анадоль Волноваського району із Дрогобицької та Львівської областей (Колле, 2019). Велика кількість матеріалів, змістом яких є історична пам'ять про радянські репресії на теренах Західної України, публікується останнім часом у місцевій пресі. Такі публікації показові як з огляду на можливість встановити зміст безпосередньої історичної пам'яті, так і визначити рівень її поширення серед мешканців Донеччини. Прикладом можуть слугувати публікації М. Бублик (2005), Ю. Вісковатих (2009), О. Заславської (2006), Ю. Кисельова (2008), Д. Костури (2007), В. Черкашиної (2008), П. Ясінчак (2007) та ін.

Значна кількість джерельних матеріалів, що дають змогу дослідити безпосередній рівень історичної пам'яті про радянські репресії на західних українських землях, міститься також у краєзнавчих та історичних працях, присвячених історії окремих етнічних спільнот на Донеччині та окремих населених пунктів. До таких слід віднести студії В. Снегірьова (2009), А. Макарової (2006), С. Ясінчак (2007), Л. Гасиджак (2006), О. Манятиної (2013). Звертаючи увагу насамперед на історичні обставини переміщення населення із Західної України на Донеччину, стан збереження етнічної культури та напрями її трансформації, вказані автори наводять і відомості про рівень збереженості та зміст історичної пам'яті про репресії як самих жертв репресій, так і тих, хто був свідками їх примусової депортації. Зокрема, праці В. Снегірьова (2009) та С. Ясінчак (2007) ґрунтовно розкривають історію переселення лемків із території Польщі на Луганщину й Донеччину, а також розкриваючи тематику історичної пам'яті учасників подій.

Як особливості історичної пам'яті про зазначені події на теренах Донеччини варто відзначити, що рівень збереженості безпосередньої пам'яті є надзвичайно якісним – більшість респондентів пам'ятають значну кількість подробиць, чітко відтворюють послідовність подій, імена та хронологічні дати. Це також повністю стосується членів родин жертв радянських репресій, меншою мірою мешканців населених пунктів, де розміщувались вимушені переселенці. Проте щодо змісту історичної пам'яті доводиться визнати значну спотвореність радянською пропагандою та невисокий рівень оцінного ставлення. Люди пам'ятають вказані події переважно як трагедію своєї родини, не завжди замислюючись над тим, хто спричинив страждання або відносячи це на наслідок війни як загального лиха (Пронь, 2012).

Дослідження особливостей історичної пам'яті населення Донеччини про репресії радянського уряду на землях Західної України, варто розпочинати з аналізу особливостей регіонального варіанту історичної пам'яті Східної України. Такий аналіз було здійснено багатьма науковцями (Верменич, 2018; Ніколаєць, 2012; Кульчицький & Якубова, 2015), і головними особливостями відзначено такі.

Процес формування історичної самоідентифікації населення Сходу України відбувався переважно в другій половині XIX – протягом XX ст., тобто в часи, коли ці землі були у складі Російської імперії та СРСР. Відповідно органічна історична пам'ять населення регіону мала значну конкуренцію з боку офіційного імперського варіанту історичної пам'яті, ускладнену ще й тим, що Схід України не має значних культурних традицій попередніх часів, які, наприклад, наявні в Центральній, Західній та Північній Україні. Отже, місцеве населення не має тисячолітніх «місць пам'яті», які б врівноважували вплив імперської пропаганди. Це яскраво помітно на прикладі змісту регіонального варіанту історичної пам'яті про козацькі часи. Козацька колонізація Слобідської України наприкінці XVI – в другій половині XVII ст. об'єктивно є початковим етапом заселення східних українських земель слов'янським населенням. І в місцевій історичній пам'яті козацтво присутнє, але не як центральна складова української ідентичності, а радше як обґрунтування рис місцевого характеру «людини пограниччя», історичності традицій бойового побратимства, чеснот мужності й сміливості без ототожнення із конкретними державними утвореннями.

Так само традиційною для означеного регіону є глорифікація промислового робітника, передусім шахтаря. Цей пласт історичної пам'яті формувався як у часи початкового промислового освоєння Донбасу, так і в роки сталінської індустріалізації та в 50–60-ті рр. При цьому характерним є те, що створені радянською пропагандою симулякри виявились більш життєвими, ніж пам'ять про реальний досвід. Жахливі умови життя, голод, непомірні норми виробітку, які відбирали в людини здоров'я у регіональній історичній пам'яті витіснені образами «героїчних трудових буднів». Сам собою цей комплекс історичної пам'яті є позитивним, проте радянською пропагандою, а в роки незалежності регіональними політичними елітами, його було спотворено в бік відчуття власної винятковості, пріоритету перед іншими регіонами, а найгірше – ідеалізації шахтаря та його переваги над сільським мешканцем або інтелектуалом.

Наполегливе використання радянською пропагандою комплексу історичної пам'яті «народу-переможця» та «воїна-визволителя» призвело до переважання в історичній пам'яті мешканців

Східної України про Другу світову війну сакралізації визвольної ролі Радянської армії та демонізації не лише нацистської Німеччини, але й учасників націоналістичного Руху Опору. Цей комплекс почав переосмислюватись лише з 2014 р. у зв'язку зі збройною агресією Росії. Проте в свідомості представників старшого покоління самоототожнення з переможцями забезпечує індивідуальне самоствердження, а спроба критичного переосмислення подій Другої світової війни сприймається як намагання десакралізувати подвиг предків, а отже, викликає негативні емоції.

Викладене вище значною мірою визначає зміст історичної пам'яті населення Сходу України про радянські репресії на західноукраїнських землях. Для тих, хто пережив ці трагічні події, пам'ять про них є індивідуально травматичною. Натомість для деяких місцевих мешканців оцінювати ці події як злочини сталінського режиму часто є психологічно неможливим, оскільки вимагає перегляду всієї системи історичної пам'яті. Натомість молодше покоління, не заангажоване радянською пропагандою, ставиться до подій більш об'єктивно і з готовністю бере участь в акціях вшанування пам'яті жертв сталінських репресій.

Цілеспрямоване формування державою політики історичної пам'яті щодо тих або тих подій передбачає насамперед ретельне й систематичне наукове дослідження подій. В останні роки проблематика західноукраїнського населення на Донеччині є предметом вивчення в багатьох напрямках. Наразі досить докладно проаналізовано кількість та демографічний склад переміщеного в ході радянських репресій населення, його територіальне розміщення, умови проживання тощо. Ці питання висвітлюються у загальних роботах, присвячених репресіям проти мешканців Західної України, де виступають одним із аспектів вивчення. Авторами таких студій є О. Довбня (2018), Ю. Сорока (2007). Окрім того, на сьогодні існують узагальнювальні роботи, в яких досліджується переселення українців із західних областей та Польщі в східні області України і де, серед іншого, висвітлюється частково і сучасний стан історичної пам'яті про ці репресії серед мешканців Сходу України. Це – статті Д. Байкеніча (2012) та узагальнювальні роботи М. Альфьорова (2004, 2008). Зокрема, Д. Байкенічем було здійснено аналіз історіографії проблеми переселення західноукраїнського населення на Схід України і в

тому числі відзначаються історичні джерела та наукові праці, в яких актуалізуються особливості історичної пам'яті регіону про вказані події. Подібні ж питання з'ясовуються на сучасному науковому матеріалі в роботі О. Довбні (2018). Так само в працях М. Алфьорова переважно обсервується процес формування населення регіону та його демографічні особливості, зокрема переміщення мешканців західних українських земель на Схід України, їх розміщення та працевлаштування (Алфьоров, 2004, с. 87). Цим переліком не вичерпується бібліографія досліджень, присвячених історії переселенців із західних областей України на Донеччину, і дослідження в цьому напрямі активно тривають.

Науковий рівень історичної пам'яті передбачає популяризацію у суспільстві за допомогою різноманітних засобів, у тому числі й організації державних заходів. Ця діяльність значно активізувалася у зв'язку із прийняттям в 2004 р. Указу Президента України «Про заходи у зв'язку із 60-ою річницею початку виселення етнічних українців з території Польщі». Документом передбачалася організація різноманітних заходів, стимулювання активності громадянського суспільства в напрямі вшанування подій. Ця робота активно триває й досі на Донеччині, проте потребує вдосконалення. Якщо різноманітні фольклорно-етнографічні заходи та краєзнавчі проекти, що стосуються цієї проблематики, відбуваються достатньо активно, в тому числі і на офіційно-державному рівні (Рихліцький, 2017; Сердюк, 2019), то заходи із впровадження історичної інформації про ці події в освітній процес, місцеву топоніміку, а особливо належна історична оцінка цих подій в структурі пам'яті населення Донеччини потребують активізації. Значні кроки в цьому напрямі робляться. Зокрема, важливим є наукове з'ясування специфіки місцевого патріотизму та регіонального варіанту історичної пам'яті, здійснене зусиллями Я. Верменич (2018), С. Кульчицького та Л. Якубової (2015), Ю. Ніколайця (2012) та інших дослідників. Встановлюються пам'ятні знаки, місцевими громадами створюються музеї. Заклади шкільної та позашкільної освіти проводять тематичні виховні заходи із вшанування пам'яті жертв радянських репресій.

Висновки і перспективи подальших розвідок цього питання. Розв'язання проблем інтеграції сучасного українського суспільства довкола розбудови європейської демократичної дер-

жави значною мірою лежить у площині спільних зусиль держави й місцевих інтелектуальних еліт з формування адекватної сучасним вимогам політики історичної пам'яті, яка б задовольняла мешканців Східної України й водночас була конструктивною для всієї Української держави. Однією зі складових цієї пам'яті є пам'ять про жертви радянських репресій на західних українських землях.

Аналіз сучасного стану вітчизняної історіографії дає підстави стверджувати, що аналізована проблема наразі не виступала предметом самостійного дослідження. Проте особливості історичної пам'яті мешканців Східної України взагалі, а також історичні події депортацій західноукраїнського населення на землі Донеччини та Луганщини вивчені досить докладно. Завдяки зусиллям місцевих краєзнавців зібрано значну кількість фактографічного матеріалу, який може служити джерельною базою для досліджень сучасного стану історичної пам'яті та процесу її формування. Наявні опубліковані збірки спогадів, які також дають можливість отримати велику кількість джерельного матеріалу стосовно змісту історичної пам'яті учасників подій. Отже, пам'ять про жертви радянських репресій, здійснені стосовно населення західних областей протягом 1939–1953 рр., актуальна сьогодні для мешканців Сходу України, може бути належним чином досліджена.

Джерела та література

- Алфьоров, М.А.** (2008). *Міграційні процеси та їх вплив на соціально-економічний розвиток Донбасу (1939–1959 рр.)*. Донецьк: Український культурологічний центр.
- Алфьоров, М.** (2004). Депортації українського населення в Донбас 1944–1949 рр. *Схід*, 3, 2–8.
- Байкеніч, Д.** (2012). Українські переселенці з Польщі на території східних областей УРСР у 1944–1947 рр.: сучасна українська історіографія. *Наука. Релігія. Суспільство*, 2, 71–74.
- Бублик, М.** (2005, 27 жовтня). Ті, що виходять із мороку історії: Лемки Луганщини. *Україна молода*, с. 6.
- Верменич, Я.В.** (2018). *Феномен пограниччя: Крим і Донбас в долі України*. Київ: Інститут історії України.
- Вісковатих, Ю.** (2009, 8 жовтня). Най навколо люди знають же ся лемки ту стрічають. *Трудовая Слава*, с. 3.

- Віхова, Т.В.** (2010). Особливості етнічної культури лемків на Луганщині. *Шістнадцяті Сумцовські читання: матеріали наукової конференції, присвяченої 90-річчю заснування Харківського історичного музею.* (с. 18–20). Харків.
- Гасиджак, Л.І.** (2006). Бойки в етнокультурному просторі Донеччини. *Роль етнічних спільнот Донеччини в розбудові української державності: матеріали I регіональної конференції.* (с. 17–28). Донецьк.
- Гречаник, А.** (2010). Потому что они «лемкают». *Реальная газета Ижица, 41,* с. 14.
- Довбня, О.** (2018). Депортації населення Західної України (1939–1953 рр.): новітня вітчизняна історіографія. *Схід, 2,* 70–77. doi: 10.21847/1728-9343.2018.2(154).132942.
- Заславська, О.** (2006). Від Сяну до Дону... *Вечерний Луганск, 48,* с. 18.
- Кисельов, Ю.** (2008). Луганська лемківщина. *Слово просвіти, 43,* с. 4.
- Колле, А.** (2019) Історія моїх прадідів. *Українознавство, 2 (71),* 250–257. doi: 10.30840/2413-7065.2(71).2019.
- Костура, Д.** (2007). Лемки на Луганщині. *Українське слово, 46,* с. 8.
- Кульчицький, С., & Якубова, Л.** (2015). *Донеччина і Луганщина у XVII–XXI ст.: історичні фактори й політичні технології формування особливого та загального у регіональному просторі.* Київ: Інститут історії НАН України.
- Любовець, О.М.** (2013). Національна пам'ять в Україні: регіональний аспект. *Національна та історична пам'ять, 6,* 117–125.
- Макарова, А.В.** (2006). Лемки на Луганщині. *Фольклор, література та мистецтво Сходу України в системі етнокультурних вимірів, 4,* 119–126.
- Максимчук, Т.А.** (2005). Переселение украинцев из Польши в 1944–1947 гг. *Архивная летопись Донбасса, 2,* 23–27.
- Манягіна, О.В.** (2013). *Лемки на Луганщині: сторінки історії і культури. Краєзнавчий нарис.* Луганськ: ЛОУНБ.
- Ніколасць, Ю.** (2012). Етнокультурний простір та міжетнічна інтеграція в Донбасі у другій половині ХХ ст. *Україна–Європа–Світ: Міжнародний збірник наукових праць. Серія: Історія, міжнародні відносини, 10,* 380–390.
- Пронь, Т.М.** (2012). Болісна точка в історичній пам'яті України: переселення українців з Польщі в 1944–1946 роках у спогадах очевидців. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія «Історія», 29,* 173–182.
- Рихліцький, В.** (2017). *Як лемки і бойки будують свою громаду на Донбасі.* Взято з <https://life.Pravda.com.ua/projects/novi-gromadi/2017/12/13/227905/>

- Рудзевич, В.В.** (2006). Примусове виселення етнічних українців з території Польщі (за документами Державного архіву Луганської області). *Історичні записки*, 11, 133–139.
- Сердюк, А.** (2019). *На Донеччині роковини депортації лемків та бойків на Схід відзначили етно-фестом*. Взято з <https://freeradio.com.ua/na-donechchini-rokovini-deportacii-lemkiv-ta-bojkiv-na-shid-vidznachili-etno-festom/>
- Сливка, Ю.** (Ред.). (2002). *Депортації: Західні землі України кінця 30-х – початку 50-х рр.: документи, матеріали, спогади. Т. 3: Спогади*. Львів: НАН України, Інститут Українознавства ім. І. Крип'якевича.
- Снєгір'єв, В.В.** (2009). *Тече «Вісла» до Донбасу*. Луганськ: Віртуальна реальність.
- Сорока, Ю.М.** (2007). *Населення західноукраїнських земель: депортації, переселення, мобілізації, міграції (1939–1950-ті роки)*. Київ: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет».
- Черкашина, В.** (2008). Стежками Лемківщини. *Вестник Новоайдарщини*, 98/99, 9.
- Ясінчак, П.М.** (2006). Стежками лемків. *XXI век*, 67, 21.
- Ясінчак, С.** (2007). *Лемки – народ позбавлений Батьківщини: нариси, спогади, факти, документи про депортацію лемків на землю Луганищини*. Луганськ: Янтар.

References

- Alforov, M.A.** (2008). *Migratsiini protsesy ta yikh vplyv na sotsialno-ekonomichnyi rozvytok Donbasu (1939–1959 rr.)*. [Deportation of the Ukrainian population to Donbass 1944–1949]. Donetsk: Ukrainskyi kulturolohichnyi tsentr [in Ukrainian].
- Alforov, M.** (2004). *Deportatsii ukrainskoho naselennia v Donbas 1944–1949 rr.* [Deportation of the Ukrainian population to Donbass 1944–1949]. *Skhid – East*, 3, 2–8 [in Ukrainian].
- Baikienich, D.** (2012). *Ukrainski pereselentsi z Polshchi na terytorii skhidnykh oblastei URSS u 1944–1947 rr.: suchasna ukrainska istoriografiiia* [Ukrainian immigrants from Poland in the eastern regions of the USSR in 1944–1947: Modern Ukrainian historiography]. *Nauka. Relihiia. Suspilstvo – Science. Religion. Society*, 2, 71–74 [in Ukrainian].
- Bublyk, M.** (2005, October 27). *Ti, shcho vykhodiat iz moroku istorii: Lemky Luhanshchyny* [Those who come out of the darkness of history: Lemkos of Luhansk region]. *Ukraina moloda – Young Ukraine*, p. 6 [in Ukrainian].

- Vermenych, Ya.V.** (2018). *Fenomen pohranychchia: Krym i Donbas v doli Ukrainy [The phenomenon of the border: Crimea and Donbass in the fate of Ukraine]*. Kyiv: Instytut istorii Ukrainy [in Ukrainian].
- Viskovatykh, Yu.** (2009, October 8). Nai navkolo liudy znaiut zhe sia lemky tu strichaiut [Let them know that they meet Lemkos here]. *Trudovaia Slava – Labor Glory*, p. 3 [in Ukrainian].
- Vikhrova, T.V.** (2010). Osoblyvosti etnichnoi kultury lemktiv na Luhanshchyni [Features of Lemko ethnic culture in Luhansk region]. *Shistnadsytiati Sumtsovski chytannia: materialy naukovoï konferentsii, prysviachenoï 90-richchiu zasnuvannia Kharkivskoho istorychnoho muzeiu – Sixteenth Sumtsov readings: Proceedings of the scientific conference dedicated to the 90th anniversary of the Kharkiv Historical Museum*. (pp. 18–20). Kharkiv [in Ukrainian].
- Hasydzhak, L.I.** (2006). Boiky v etnokulturnomu prostori Donechchyny [Fights in the ethnocultural space of Donetsk region]. *Rol etnichnykh spilnot Donechchyny v rozbudovi ukraïnskoï derzhavnosti: materialy I rehionalnoi konferentsii – The role of ethnic communities in Donetsk region in building Ukrainian statehood: Proceedings of the Regional conference* (pp. 17–28). Donetsk [in Ukrainian].
- Grechanik, A.** (2010). Potomu chto oni «lemkayut» [Because they say «lem»]. *Realnaya gazeta Izhytsa – Yzhytsa Real newspaper*, 41, p. 14 [in Russian].
- Dovbnia, O.** (2018). Deportatsii naselennia Zakhidnoi Ukrainy (1939–1953 rr.): novitnia vitchyzniana istoriohrafia [Deportations of the population of Western Ukraine (1939–1953): The latest blighty historiography]. *Skhid – East*, 2, 70–77. doi: 10.21847/1728-9343.2018.2(154).132942 [in Ukrainian].
- Zaslavska, O.** (2006). Vid Sianu do Donu... [From Cian to the Don]. *Vechernyi Luhansk – Evening Luhansk*, 48, p. 18 [in Ukrainian].
- Kyselov, Yu.** (2008). Luhanska lemktivshchyna [Luhansk Lemko region]. *Slovo prosvity – The word of enlightenment*, 43, p. 4 [in Ukrainian].
- Kolle, A.** (2019) Istorii moikh pradidiv [The story of my ancestors]. *Ukrainoznavstvo – Ukrainian Studies*, 2 (71), 250–257. doi: 10.30840/2413-7065.2(71).2019 [in Ukrainian].
- Kostura, D.** (2007). Lemky na Luhanshchyni [Lemkos in the Luhansk region]. *Ukrainske slovo – Ukrainian word*, 46, p. 8 [in Ukrainian].
- Kulchytskyi, S., & Yakubova, L.** (2015). *Donechchyna i Luhanshchyna u XVII–XXI st.: istorichni faktory u politychni tekhnolohii formuvannia osoblyvoho ta zahalnoho u rehionalnomu prostori [Donetsk and Luhansk regions in the XVII–XXI centuries: historical factors and political*

- technologies of formation of special and general in the regional space*]. Kyiv: Instytut istorii NAN Ukrainy [in Ukrainian].
- Liubovets, O.M.** (2013). Natsionalna pamiat v Ukraini: rehionalnyi aspekt [National memory in Ukraine: regional aspect]. *Natsionalna ta istorychna pamiat – National and historical memory*, 6, 117–125 [in Ukrainian].
- Makarova, A.V.** (2006). Lemky na Luhanshchyni [Lemkos in the Luhansk region]. *Folklor, literatura ta mystetstvo Skhodu Ukrainy v systemi etnokulturnykh vymiriv – Folklore, literature and art of Eastern Ukraine in the system of ethnocultural dimensions*, 4, 119–126 [in Ukrainian].
- Maksimchuk, T.A.** (2005). Pereselenie ukraintsev iz Polshi v 1944–1947 gg. [Resettlement of Ukrainians from Poland in 1944–1947]. *Arkhivnaya letopis Donbassa – Archival chronicle of Donbass*, 2, 23–27 [in Russian].
- Maniatina, O.V.** (2013). *Lemky na Luhanshchyni: storinky istorii i kultury. Kraieznavchyi narys [Lemkos in Luhansk region: pages of history and culture. Local lore essay]*. Luhansk: LOUNB [in Ukrainian].
- Nikolaiets, Yu.** (2012). Etnokulturnyi prostir ta mizhetnichna intehtatsiia v Donbasi u druii polovyni XX st. [Ethnocultural space and interethnic integration in Donbass in the second half of the twentieth century]. *Ukraina–Yevropa–Svit – Ukraine–Europe–World*, 10, 380–390 [in Ukrainian].
- Pron, T.M.** (2012). Bolisna tochka v istorychnii pamiaty Ukrainy: pereselennia ukraintsv z Polshchi v 1944–1946 rokakh u spohadakh ochevydtsiv [A painful point in the historical memory of Ukraine: the resettlement of Ukrainians from Poland in 1944–1946 in the memories of eyewitnesses]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho universytetu. Serii «Istoriia» – Scientific Bulletin of Uzhhorod University. History Series*, 29, 173–182 [in Ukrainian].
- Rykhliitskyi, V.** (2017). *Yak lemky i boiky buduut svoiu hromadu na Donbasi [How Lemkos and Boyks are building their community in Donbass]*. Retrieved from <https://life.Pravda.com.ua/projects/novi-gromadi/2017/12/13/227905/> [in Ukrainian].
- Rudzevych, V.V.** (2006). Prymusove vyselennia etnichnykh ukraintsv z terytorii Polshchi (za dokumentamy Derzhavnogo arkhivu Luhanskoï oblasti) [Forced eviction of ethnic Ukrainians from the territory of Poland (according to the documents of the State Archives of Luhansk region)]. *Istorychni zapysky – Historical notes*, 11, 133–139 [in Ukrainian].
- Serdiuk, A.** (2019). *Na Donechchyni rokovyny deportatsii lemkyv ta boikyv na Skhid vidznachyly etno-festom [In Donetsk region, the anniversary of the deportation of Lemkos and Boyks to the East was marked by an*

- ethno-fest*]. Retrieved from <https://freeradio.com.ua/na-donechchini-rokovini-deportacii-lemkiv-ta-bojkiv-na-shid-vidznachili-etno-festom/> [in Ukrainian].
- Slyvka, Yu.** (Ed.). (2002). *Deportatsii: Zakhidni zemli Ukrainy kinets 30-kh – pochatok 50-kh rr.: dokumenty, materialy, spohady* [Deportations: Western lands of Ukraine in the late 30's – early 50's: Documents, materials, memoirs]. (Vol. 3). Lviv: NAN Ukrainy, Instytut Ukrainoznavstva im. I. Krypiakevycha [in Ukrainian].
- Sniehirov, V.V.** (2009). *Teche «Visla» do Donbasu* [The Vistula flows through the Donbass]. Luhansk: Virtualna realnist [in Ukrainian].
- Soroka, Yu.M.** (2007). *Naseleattia zakhidnoukrainskykh zemel: deportatsii, pereseleattia, mobilizatsii, mihratsii (1939–1950-ti roky)* [Population of western Ukrainian lands: deportations, resettlement, mobilization, migration (1939–1950s)]. Kyiv: Vydavnycho-polihrafichnyi tsentr «Kyivskiyi universytet» [in Ukrainian].
- Cherkashyna, V.** (2008). Stezhkamy Lemkivshchyny [Trails of Lemkivshchyna]. *Vestnyk Novoaidarshchyny – Bulletin of Novoaidarshchyna*, 98/99, 9 [in Ukrainian].
- Yasinchak, P.M.** (2006). Stezhkamy lemkyv [Trails of Lemko's]. *XXI vek – XXI century*, 67, 21 [in Ukrainian].
- Yasinchak, S.** (2007). *Lemky – narod pozbavlenyi Batkivshchyny: narysy, spohady, fakty, dokumenty pro deportatsiiu lemkyv na zemliu Luhanshchyny* [Lemkos are a people deprived of their homeland: Essays, memoirs, facts, documents on the deportation of Lemkos to the land of Luhansk region]. Luhansk: Yantar [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 14.09.2020 р.